

‘ואי רבי אליעזר היא חטאת נמי מחייב’. מכאן הוכיחו התוס’ (לעיל בד”ה שחטו) שהשוחט ונמצא טריפה או שמשכו הבעלים את ידם וכדו’, אין טעם הפטור משום שהוא אנוס, כדברי רש”י במשנה, שאם כן אף לרבי אליעזר היה לו להפטר – אלא פטור משום טועה בדבר מצוה. [ודוקא לרבי מאיר הפוטר אפילו לא עשה מצוה. ובתוס’ רשב”א צידד שאפילו לתנא קמא פטור, שיש אופנים שגם כשלא עשה מצוה פטור כאשר חשב לשם דבר המותר בשבת. ויש מפרשים כן בדעת הרמב”ם – ע’ בשו”ת שבט הלוי ח”א קפ].

בישוב שיטת רש”י עם הסוגיא – ע’ במרומי שדה להנצי”ב ובזבח תודה.

ולגוף הגידון אם יש חיוב קרבן על עשיית מעשה שהיה מותר לו לעשותו על פי דין, שהרי הוא כאנוס – ע’ בתוס’ יבמות לה: ד”ה ונמצאת. ובערוך–לנר שם; שו”ת נוב”ת יו”ד צו; פנים מאירות ח”ב מא נט; דרכי תשובה יו”ד כט; חדושי הגרז”ר בנגיס ח”א נט וח”ב סז; ברכת מרדכי ח”א ט.

פרק שביעי; דף עד

‘ואת בני מעיו’. משמע שבני המעיים נאכלים עם שאר הבהמה כבשר עצמו. וכן דינם כדין בשר לענין תומאת אוכלים (ע’ ביצה ז. ורמב”ם הל’ שאר אבות הטמאות ג,י) ולענין איסור נבלה וטמאה (ערמב”ם מאכ”א ד,יט), וכן יש אומרים לענין שם ‘בשר’ בנודר מן הבשר (ע’ נדרים נד: וברש”י שם; רמב”ם נדרים ט,ו. ויש חולקים בזה – ערשב”א ריטב”א ושיטמ”ק שם), אף על פי שיש בני אדם שנמנעים מלאכלם (עפ”י גמרא ביצה ונדרים שם. ועתוס’ מעילה כ: שהמוכר לחברו בני מעיים ונמצאו שאינם ראויים לאכילה אלא לכלבים – אין זה מקח טעות. וע’ במאירי נדרים שם שהמתנה עם חברו להאכילו בשר אינו יכול לפייסו בקרביים. וע”ע להלן קז: שאין אדם שבע מבני מעיים).

‘אמר רבי צדוק: מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא’. בסדר הדורות כתב שרבן גמליאל היה חי בזמן הבית. וכן מצינו (פח:): שנשאל מהמלכה על עשיית הפסח, וכן נשאל (בגדה ו:): על תרומת לחמי תודה.

‘ואם ניתן אמן לסופרי העמים אשר בן כוזיבא במלכו בנה בית המקדש והחריבו אדריינוס... אתי שפיר טפי, אבל לא שמענהו בפירוש בדברי חז”ל’ (רש”י).

א. עוד כתב לפרש שמדובר לאחר החורבן, ולא על פסח ממש אלא על גדי מקולס שהיו עושים זכר למקדש, ורבן גמליאל סבר שמותר לעשותו, כמפורש בביצה כב: ועשה כן זכר למקדש (ערש”י שם). והיה עושהו על האסכלא כדי להדגיש שאינו פסח [ומה שקוררו ‘פסח’ – לאו דוקא]. וכתב הרש”י: אף על פי שפירוש זה אינו כפירוש הגמרא, כבר הרשנו הרמב”ם (נזיר ה,ה) לפרש משנה נגד הגמרא, כאשר אין נפקותא לדינא. וגם הגר”א ז”ל עשה כן.

דוגמאות לפירושים שניתנו למשנה בדרך שונה מהגמרא, ע’: פירוש המשנה לרמב”ם ספ”ה דתמיד (אינו תואם עם פירוש הגמרא בפסחים פב. וע”ש מהרש”א שתמה על כך); תוס’ יום טוב נזיר ה; רש”י ברכות מט: משנת אליהו סוף שקלים; פירוש המשנה לרמב”ם ורע”ב (ותו”ט) ספ”ק דגטין [מפני שהוא קנינו]. וע’ שערי שבעות שם; פיה”מ לרמב”ם להלן רפ”ט [לכאן] אינו תואם עם דברי רב אשי בגמ’ שם. וע’ לה”מ ק”פ ה,ב ובחדושי הנצי”ב; פיה”מ להרמב”ם להלן צג [פירוש דברי ר”א במשנה שא”י ליכנס לעזרה. ודלא כמשמע מסוגית הגמרא שם. וע’ צל”ח]; משך חכמה – ויקרא ה,ט ד”ה ובוה יתכן לפרש המשנה. וע”ע במובא ביוסף דעת כריתות יט סע”א.

וכעין זה נהג הרמב”ם לפעמים לנטות מהטעם המוזכר בגמרא וכתב טעם אחר – ע’ בתשובתו לחכמי לונזיל, מובאת בכסף משנה הל’ חמץ א,ט.

ב. בראשונים (ע' בחדושי הר"ן סנהדרין יא ועוד) מפורש שרבן גמליאל הזקן היה בזמן הבית אבל רבן גמליאל (דיבנה) זקנו של רבי, לא היה אלא לאחר החורבן. וע"ע בהגהות מלא הרועים להלן פח: ויש מי שכתב להוכיח מכמה מקומות שאף לאחר חורבן הבית היו מקריבים קרבנות בזמנים מסוימים, כאשר היה הדבר אפשרי (עפ"י שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א פט. וע"ע במובא ביוסף דעת סנהדרין יא. וע"ע בחדושי הרד"ל כריתות ט).

ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו. הרמב"ם (קרבן פסח י, יא) כתב שצולה את הפסח עם גיד הנשה שבתוכו, ורק בשעת אכילתו מוציאים אותו ומניחים אותו עם שאר הגידים והעצמות. והראב"ד השיגו: 'בחי ראשי אין איסור גדול מזה שיצלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבא תותי מתנא ועם קרומות שבראש. ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה, הייתי חובטו בקרקע לפניו'.

(ע"ב) 'הלב קורעו ומוציא את דמו. לא קרעו – קורעו לאחר בישולו ומותר. מאי טעמא, לאו משום דאמרינן כבולעו כך פולטו' ואין אומרים בזה 'חתיכה נעשית גבילה' וייאסר הלב עצמו בבליעתו את הדם – שהואיל ומלכתחילה אפשר להפריד את האיסור לגמרי מהדבר הבולע, לא נקרא שם האיסור על החתיכה כולה אלא רואים את האיסור שנתערב כאילו הוא מונח על גבי ההיתר בלא תערובת (עפ"י ספר יראים (השלם מח), ומובא במרדכי חולין פ"ז תרעט).

'האי אומצא דאסמיק... וכן מיזרקו'. אף על פי שדם האברים שלא פירש מותר, כאן שנצרר הדם במקום אחד מחמת מכה שהוכתה הבהמה מחיים – הרי זה כדם שפירש ואסור (עפ"י תורת הבית הארוך לרשב"א ג, ג; רא"ש חולין ז, יא. וע' שפת אמת שכתב לפי"ז שאין התר באכילתו אלא אם נצלה כל צרכו, וצ"ע מדוע הפוסקים סתמו הדבר). וכן הדם שבחוטמים (= הורידים) הריהו ככנוס ועומד בכלי ואינו בכלל התר דם האברים (תורת הבית שם; יו"ד סו, ב).

'האי אומצא דאסמיק חלייה שרי, רבינא אמר... האי חלא דחליט ביה חדא זימנא תו לא תאני חליט ביה'. לפרש"י מדובר כאן בחליטה שלאחר הצלייה. והתוס' והרי"ד הקשו על כך הלא לאחר צלייה אין צריך לחלוט וגם החומץ אינו נאסר כלל. ופרשו הם בבשר חי שחולטו בחומץ כדי שדמו ייצמט בתוכו ולא יצא, ויהא מותר באכילה [וזהו מדינא דגמרא (ע' חולין קיא), שהחולט בשר חי ברותחין או בחומץ מותר. ואולם הגאונים אסרו חליטה, ואף בדיעבד אסור ללא מליחה. עש"ך יו"ד סו סק"ב, עג סק"ג]. והנידון הראשון הוא על התר הבשר-דאסמיק באכילה, וכן על אכילת החומץ, אפילו בדלא אסמיק. והנידון השני הוא על שימוש חוזר באותו חומץ לחליטה.

*

טעם ורמז לאיסור אכילת הפסח 'נא', ולא צלי על ידי דבר אחר, יש לומר עפ"י המובא בספרים (ע' זכרון זאת, פסח דף כב: ועוד – עפ"י הרוקח) שענין פסח הוא ראשית כניסת האדם לתשובה ולעבודת ה', שאז פעולתו צריכה להיות בכח גדול ובתבערה גדולה ('צלי אש'), שאין חוזק כחסידות בתחילתה, ובלא שום תערובת תאוה אחרת כלל (ענין 'צלי על ידי דבר אחר'). וכן היה